

KAMILA GANDECKA

Uniwersytet Wrocławski

Rodzina zagrożona wykluczeniem społecznym – przykłady dobrych praktyk w zakresie systemowych form pomocy

The family threatened by social exclusion - examples of good practice in the systemic forms of assistance

Abstract: A systemic approach is essential in working with the families threatened by social exclusion. This is expressed both in the perception of the family as a whole and in the planning of interdisciplinary strategies of support. This trend is reflected in – among others – the relevant legal acts on social assistance in Poland. Moreover, it also gives the opportunity to create a network of local support in which a strategy of solving social problems – particularly within the family itself – is prepared in cooperation with the local administration. Therefore, the purpose of my article is to present the good practices in providing assistance and support for the families in difficult life situations. The selected programs that have been implemented by Mercury Foundation from Walbrzych since 2006 constitute the research material.

Keywords: family, assistance, prevention, social exclusion, social service, non government organization (NGO), good practice.

Wprowadzenie

„Kult ideału” coraz częściej wkraczający w poszczególne sfery naszego życia przynosi całe spektrum różnych sytuacji trudnych, z którymi przychodzi zmierzyć się zarówno rodzinie jako całości, jaki i poszczególnym jej członkom. Brak odpowiednich umiejętności społecznych, niedostateczna wiedza na temat form i sposobów pomocy, ale przede wszystkim niedosko-

nały system opieki społecznej oraz wieloletnie zaniedbania prawne sprzyjały pogłębianiu się sytuacji kryzysowych w rodzinie. Administracja publiczna została więc postawiona w obliczu konieczności wypracowania spójnych rozwiązań systemowych zmierzających do udzielenia pomocy rodzinie w sytuacji trudnej, a tym samym zapobieganiu jej wykluczeniu społecznemu. W konsekwencji od 2004 roku ustawodawca nałożył na samorządy lokalne obowiązek opracowywania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych. Dokument ten winien zawierać wnikliwą diagnozę sytuacji życiowej społeczności lokalnej, jej potrzeb, problemów, z którymi boryka się w codziennym życiu, a także analizę szans i zagrożeń płynących zarówno z samorządu, jak i z otoczenia.

Jednym ze skutków opisanej sytuacji jest nawiązanie ścisłej współpracy samorządu lokalnego z organizacjami pozarządowymi, które swoim doświadczeniem i zasobami są w stanie skutecznie wesprzeć działania na rzecz rozwiązywania szeroko rozumianych problemów społecznych, w tym szczególnie w zakresie wyrównywania szans osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ich rodzin. W niniejszym artykule zostaną zaprezentowane przykłady dobrych praktyk w zakresie systemowych form udzielania pomocy i wsparcia rodziny w sytuacji trudnej. Poddany analizie materiał badawczy stanowiły wybrane programy realizowane od 2006 roku przez wałbrzyską Fundację „Merkury”.

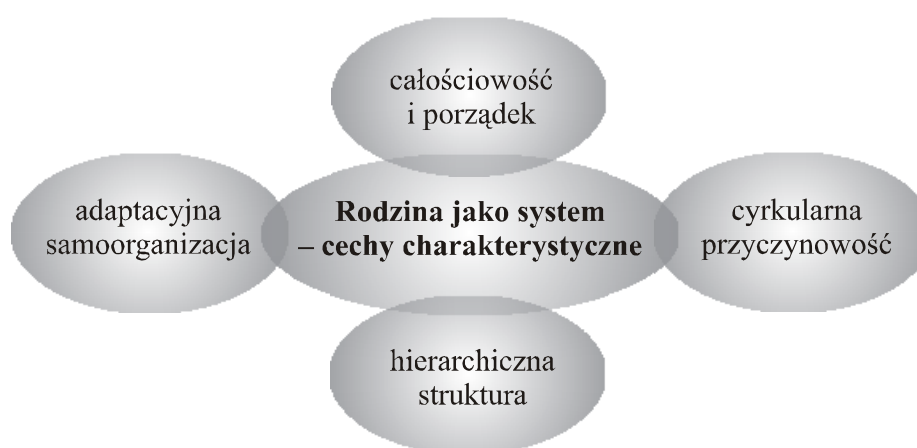
Rodzina¹ w ujęciu systemowym

Punktem wyjścia wszelkiej pracy z rodziną w kryzysie i/lub zagrożoną wykluczeniem społecznym jest odwołanie się do systemowego modelu rodziny. Zgodnie z tą koncepcją należy przyjąć, że rodzinę cechuje złożona struktura, którą tworzą wzajemnie od siebie zależne grupy osób, dzielące podobne wspomnienia na temat przeszłości, doświadczające swego rodzaju więzi emocjonalnej, a także stosujące właściwe sobie strategie interakcji,

---

¹ W artykule, ze względu na specyfikę poruszanej problematyki, przyjmuję za Muzaferem Sherifem następującą definicję rodziny: „[...] to grupa, która jest formacją społeczną i składa się z pewnej liczby jednostek, pozostających w określonych pozycjach, rolach w stosunku do siebie i która ma własny system wartości oraz normy regulujące zachowanie jednostek w sprawach ważnych dla grupy, a zatem rodzice i dzieci występują w określonych rolach i zajmują określone pozycje w strukturze wewnętrznej rodziny”. Por. w: S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, *Pedagogika rodziny. Obszar i panorama problematyki*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2004, s. 13.

potrzebne zarówno indywidualnym członkom, jak i grupie jako całości². Konkludując, na jakość funkcjonowania rodziny jako wspólnoty osób, mają wpływ wszyscy jej członkowie³. Cechy charakterystyczne rodziny w ujęciu systemowym przedstawia poniższy schemat.

Schemat 1. Rodzina jako system – cechy charakterystyczne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie D. Krok, Systemowe ujęcie rodziny w badaniach dobrostanu psychicznego jej członków, [w:] D. Krok, P. Landwójtowicz (red.), Rodzina w nurcie współczesnych przemian, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010, s. 360–361.

W ujęciu systemowym za podstawową własność rodziny przyjmuje się jej całościowy charakter. Należy jednak podkreślić, że zjawisko emergencji wyklucza myślenie o tej wspólnotie osób jedynie w kategorii sumy tworzących ją indywidualności. Rodzinie przypisuje się raczej cechy żywego organizmu, systemu biologicznego, który posiada swój własny świat, niepowtarzalną organizację życia czy sieć wzajemnych stosunków. Oczywiście staje się więc dostrzeżenie występujących sprzężeń zwrotnych i wynikających z nich konsekwencji. Wszelkie modyfikacje w obrębie jednego elementu

² Por.: M. Plopa, *Psychologia rodzin. Terapia i badania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005, s. 15; por.: M. Ryś, *Kształtowanie się poczucia własnej wartości i relacji z innymi w różnych systemach rodzinnych*, „Kwartalnik Naukowy” 2011, nr 2, s. 64.

³ M. Goner, *Rozwód rodziców a niepowodzenia szkolne dziecka*, – por. źródło: <http://www.psychologia.net.pl/arttykul.php?level=392> [dostęp: 20.09.2012].

systemu rodzinnego skutkują zmianami w funkcjonowaniu całości⁴. Opisana powyżej cecha wiąże się bezpośrednio z kolejną, którą jest przyczynowość kolistą (cykliczność). Zakłada ona, że relacje zachodzące w rodzinie nigdy nie są jednostronne. Odbywają się raczej w procesie kołowym, czyli bez widocznego początku i końca. Zachowania poszczególnych członków rodziny wzajemnie się wzmacniają, przez co trudno ustalić, które było przyczyną, a które skutkiem⁵.

Jeśli chodzi o hierarchiczność struktury rodziny, to określa ona zależności władzy wśród poszczególnych jej członków, a także granice interakcji. Jak pisze Maria Ryś: „Każdy system ma swoje wyraźnie określone granice, zapewniające intymność rodziny. Granice te są jednak na tyle przepuszczalne, że umożliwiają wymianę z otoczeniem. W prawidłowo funkcjonujących systemach rodzinnych granice te są jasno określone. W zaburzonych systemach rodzinnych granice mogą być rozmyte (np. nadmierna ingerencja teściów czy sąsiadów w życie rodziny) lub też nieprzepuszczalne, powodujące izolację rodziny. Granice te istnieją także wewnątrz systemu rodzinnego (np. rodzice – dzieci)”⁶. Można zatem stwierdzić, że omówiona własność systemu rodzinnego jest niezbędna w prawidłowym rozwoju dzieci oraz funkcjonowaniu rodziny jako całości⁷.

Kolejną cechą to adaptacyjna samoorganizacja. Determinuje ona funkcjonowanie rodziny w nowych okolicznościach. System rodzinny bowiem w naturalny sposób ukierunkowany jest na adaptacyjne rozwiązywanie napotykaných trudności, dzięki czemu może zapewnić właściwe warunki np. dla rozwoju dzieci. Zatem chodzi o to, by nieustannie dążyć do zachowania równowagi między różnymi życiowymi zdarzeniami a zdobytym doświadczeniem⁸.

Przedstawione powyżej własności systemu rodzinnego wskazują na jego znaczącą rolę w tworzeniu odpowiednich warunków wychowawczych, sprzyjających rozwojowi zarówno jednostki, jak i całej rodziny. Wynika to

---

⁴ D. Krok, *Systemowe ujęcie rodziny w badaniach dobrostanu psychicznego jej członków*, [w:] D. Krok, P. Landwójtowicz (red.), *Rodzina w nurcie współczesnych przemian*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010, s. 360; por.: B. Tryjarska, *Skrypty życiowe małżonków*, Wyd. Naukowe PAN, Warszawa 2000; por.: J. Bradshaw, *Zrozumieć rodzinę. Rewolucyjna droga odnalezienia samego siebie*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994.

⁵ M. Ryś, *Kształtowanie się poczucia własnej wartości...*, dz. cyt., s. 66.

⁶ Tamże, s. 66.

⁷ Por.: I. Namysłowska, *Terapia rodzin*, Wyd. Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1997, s. 32–33.

⁸ D. Krok, *Systemowe ujęcie rodziny...*, dz. cyt., s. 361.

przede wszystkim z faktu, że mimo odmienności roli i funkcji poszczególnych członków tej wspólnoty, pozostają one ze sobą w relacji sprzężenia zwrotnego. Należy również pamiętać, że jako system o swoistej strukturze, rodzina nie jest wolna od wpływającego na nią czasu, czy różnych sytuacji życiowych, w tym szczególnie kryzysowych. To tu zacieśniają się więzi, ustalane są granice interakcji, a także są przekazywane różne wzorce zachowań. Rodzina jako integralna całość buduje poczucie przynależności do określonego systemu. Uwzględniając te wszystkie cechy, opracowując plan pomocy i wsparcia rodziny zagrożonej wykluczeniem społecznym jesteśmy zobligowani do globalnego spojrzenia na jej funkcjonowanie.

Wykluczenie społeczne

Zjawisko wykluczenia społecznego jest niejednorodne i ma strukturalny charakter, w związku z tym w jego definiowaniu należy uwzględnić różne wymiary marginalizacji.

Zgodnie z przyjętą w dokumencie „Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski” definicją: „Wykluczenie społeczne to brak lub ograniczenie możliwości uczestnictwa, wpływania i korzystania z podstawowych instytucji publicznych i rynków, które powinny być dostępne dla wszystkich, a w szczególności dla osób ubogich”⁹. W praktyce zjawisko to dotyczy osób, rodzin lub grup ludności, które:

- żyją w niekorzystnych warunkach ekonomicznych (ubóstwo materialne),
- zostają dotknięte niekorzystnymi procesami społecznymi, wynikającymi z masowych i dynamicznych zmian rozwojowych, np. dezindustrializacji, kryzysów, gwałtownego upadku branż czy regionów,
- nie zostały wyposażone w kapitał życiowy umożliwiający im: normalną pozycję społeczną, odpowiedni poziom kwalifikacji, wejście na rynek pracy lub założenie rodziny, co dodatkowo utrudnia dostosowywanie się do zmieniających się warunków społecznych i ekonomicznych,
- nie posiadają dostępu do odpowiednich instytucji pozwalających na wyposażenie w kapitał życiowy, jego rozwój i pomnażanie, co ma miejsce w wyniku niedorozwoju tych instytucji spowodowanego brakiem priorytetów, brakiem środków publicznych, niską efektywnością funkcjonowania,

---

⁹ „Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski”, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2003, s. 22.

- doświadczają przejawów dyskryminacji, zarówno wskutek niedorozwoju właściwego ustawodawstwa, jak i kulturowych uprzedzeń oraz stereotypów,
- posiadają cechy utrudniające im korzystanie z powszechnych zasobów społecznych ze względu na zaistnienie: niesprawności, uzależnienia, długotrwałej choroby albo innych cech indywidualnych,
- są przedmiotem niszczącego działania innych osób, np.: przemocy, szantażu, indoktrynacji¹⁰.

Scharakteryzowane powyżej spektrum czynników marginalizacji potwierdza, że mechanizm społecznej degradacji ma strukturalny wymiar, przez co wydostanie się spod jego oddziaływania hamowane jest nie tylko przez cechy osobowe samych wykluczonych, ale w znacznej mierze przez wpływ otoczenia¹¹.

Przykłady dobrych praktyk

Fundacja „Merkury” jest organizacją pozarządową i funkcjonuje na terenie Wałbrzycha od 1993 roku¹². Zgodnie z opracowaną strategią działania zajmuje się m.in.:

- udzielaniem pomocy dzieciom i młodzieży szczególnie zaniedbanym, a także ich rodzicom,
- współpracą z wolontariuszami i młodzieżowymi liderami,
- doszktałaniem kadry pracującej z podopiecznymi,
- aktywizacją osób bezrobotnych i pozostających bez pracy,
- wspieraniem przedsiębiorczości społecznej,
- współdziałaniem z innymi organizacjami pozarządowymi i administracją publiczną w zakresie zwiększania roli III sektora w rozwiązywaniu lokalnych problemów społecznych,
- tworzeniem programów i partnerstw oraz wspieraniem inicjatyw zmierzających do rozwiązywania problemów bezrobocia wśród grup marginalizowanych¹³.

---

¹⁰ Tamże, s. 21.

¹¹ J. Mrzygłocka-Chojnacka, *Przyczyny wykluczenia społecznego*, „Informator Dolnośląskiego Rynku Pracy i Edukacji” 2010, nr 2 – por. źródło: <http://obserwatorium.cmsiko.pl/biblioteka/artykuly?page=2> [dostęp: 20.09.2012].

¹² W latach 1993–2004 jako Stowarzyszenie „Jowisz”.

¹³ Dossier organizacji – Fundacja „Merkury” (2011–2012), Fundacja „Merkury”, Wałbrzych 2011.

W celu zaprezentowania dobrych praktyk w zakresie systemowego wsparcia rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym omówione zostaną trzy przykładowe projekty realizowane przez Fundację w latach 2006–2012.

Ośrodek Profilaktyki Środowiskowej – świetlica środowiskowa w dzielnicy Podgórze

Fundacja Merkury od 10 lat prowadzi świetlicę środowiskową w dzielnicy Podgórze, która według statystyk Komendy Głównej w Wałbrzychu należy do jednej z najbardziej niebezpiecznych dzielnic miasta, z powodu rozwijającej się tam patologii. Rocznie z usług świetlicy korzysta 97 osób, w tym 84 dzieci i młodzieży w wieku od 4 do 18 lat oraz 13 rodziców. Świetlica pracuje pięć dni w tygodniu przez 4 godziny dziennie¹⁴.

Podopieczni świetlicy stanowią otoczenie osób wykluczonych społecznie w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej – zamieszkanie we wspólnym gospodarstwie domowym¹⁵. Osobami wykluczonymi są ich rodzice, którzy są wieloletnimi beneficjentami Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej oraz Urzędu Pracy. Źródłem tego stanu rzeczy jest najczęściej, wręcz dziedziczne ubóstwo, trwałe bezrobocie, a także uzależnienie od alkoholu i innych środków psychoaktywnych, niewydolność wychowawcza¹⁶.

„Życie dziecka w rodzinie dysfunkcyjnej, a zwłaszcza z problemem alkoholowym powoduje poważne straty w rozwoju intelektualnym, emocjonalnym i społecznym”¹⁷. Choroba rodziców niewątpliwie wpływa na zaburzenie podstawowych potrzeb rozwojowych, a poza tym koncentruje wokół problemu całą energię, siłę i funkcjonowanie rodziny. Potrzeby dzieci lokalizowane są w dalszej kolejności lub wcale nie są zaspokajane. Dlatego też tak ważne jest tworzenie profesjonalnych placówek świadczących pomoc psychologiczną, pedagogiczną i terapeutyczną. Taką przestrzenią dla dzieci i młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym, w której otrzymują szansę na lepsze dorosłe życie, staje się niejednokrotnie świetlica środowiskowa.

Przewidywanymi rezultatami zadań realizowanych w ramach programu świetlicy w odniesieniu do dzieci, które regularnie do niej uczęszczały są:

---

¹⁴ Roczne sprawozdania z działalności świetlicy środowiskowej w Ośrodku Profilaktyki Środowiskowej na terenie dzielnicy Wałbrzych–Podgórze za lata 2006–2011.

¹⁵ Ustawa o pomocy społecznej z dn. 12 marca 2004 roku, Dz. U. 2004, Nr 64, poz. 593.

¹⁶ Roczne sprawozdania z działalności świetlicy środowiskowej..., dz. cyt.

¹⁷ Dolnośląska Strategia Integracji Społecznej na lata 2005–2013, Dolnośląski Ośrodek Polityki Społecznej, Wrocław 2005, s. 39.

- podniesienie poziomu umiejętności plastycznych,
- wzrost samooceny dzieci,
- podniesienie poziomu zdolności dostrzegania przez dzieci zagrożeń społecznych i wynikających z nieumiejętnego korzystania z Internetu,
- podniesienie u dzieci wrażliwości na potrzeby innych ludzi,
- wzrost szacunku dla innych osób, ich pracy i własności,
- odpowiednie zachowanie dzieci podczas przebywania w świetlicy i zorganizowanych wyjść,
- podniesienie wśród dzieci umiejętności współpracy z innymi,
- zwiększenie poziomu integracji oraz wzmocnienie więzi pomiędzy dziećmi,
- zrozumienie przez dzieci mające trudności w nauce treści, z którymi miały problemy oraz uzyskiwanie pozytywnych ocen,
- poznanie zasad związanych z kulturalnym zachowaniem się podczas spożywania posiłków,
- podniesienie poziomu wiedzy na temat korzyści związanych z prowadzeniem zdrowego trybu życia,
- wzrost wiedzy na temat higieny,
- podniesienie umiejętności związanych z radzeniem sobie ze złością i zachowaniem się w sytuacjach konfliktowych¹⁸.

Wymienione powyżej rezultaty zostały osiągnięte m.in. dzięki:

- prowadzeniu zajęć stałych (literackie, plastyczno-techniczne, sportowe, informatyczne, profilaktyczno-wychowawcze),
- dawaniu przez wychowawców i wolontariuszy pozytywnego przykładu dzieciom,
- dostrzeganiu przez wychowawców pozytywnych zachowań u dzieci oraz stworzeniu warunków do wykazania się swoimi umiejętnościami, osiągania sukcesów podczas zajęć i konkursów organizowanych w świetlicy,
- wspólnym zabawom, organizowaniu wyjść i uroczystości świetlicowych,
- wspieraniu dzieci w trudnych sytuacjach (problemach szkolnych, rówieśniczych, rodzinnych),
- pomocy w nauce¹⁹.

---

¹⁸ Informacje uzyskane na podstawie rozmowy z panią mgr Katarzyną Milanowską-Piątek, koordynatorką projektów realizowanych w świetlicy środowiskowej Ośrodka Profilaktyki Środowiskowej, prowadzonego przez Fundację „Merkury” w Wałbrzychu (14.04.2012).

¹⁹ Tamże.

Jeśli chodzi o współpracę z rodzicami podopiecznych, to praktykowane są rozmowy indywidualne podczas wizyt w świetlicy i uroczystości okolicznościowych, w których rodzice biorą udział oraz rozmowy telefoniczne. Zakres prowadzonych rozmów dotyczy sygnalizowanych zarówno przez dzieci, jak i rodziców problemów, i trudności w nauce, problemów zdrowotnych dzieci, agresywnego zachowania, problemów w kontaktach z rówieśnikami. Rodzicom udzielane są porady związane ze zgłaszanymi sprawami, ustala się sposoby ich rozwiązywania i metody pracy z dzieckiem.

Program „Można inaczej”

Program pt. „Można inaczej” był przeprowadzony w okresie wrzesień 2009 – sierpień 2011. Grupę docelową stanowiło 40 dziewcząt i chłopców w wieku 15–18 lat, niezatrudnionych, pochodzących z rodzin dysfunkcyjnych, zamieszkałych na terenie gminy miejskiej Wałbrzych. Przewidziane w projekcie działania realizowano głównie w Ośrodku Profilaktyki Środowiskowej, prowadzonym przez Fundację „Merkury” na terenie dzielnicy Podgórze.

Cel główny projektu zakładał zmniejszenie zagrożenia wykluczeniem społecznym oraz rozwój i dostosowanie oferty Ośrodka do potrzeb uczestników. Cele szczegółowe obejmowały:

- rozwój emocjonalny i osobowościowy poprzez realizację warsztatów umiejętności społecznych oraz budowanie relacji z rówieśnikami i rodzicami,
- rozwój intelektualny poprzez realizację zajęć wyrównujących szanse edukacyjne oraz rozwijających zainteresowania,
- wzrost wiedzy i umiejętności radzenia sobie na rynku pracy oraz określenie predyspozycji zawodowych poprzez organizację grupowych i indywidualnych zajęć z doradcą zawodowym,
- wzrost umiejętności budowania poprawnych relacji w obecnych i przyszłych rodzinach poprzez realizację treningu kompetencji rodzinnych,
- zaszczepienie idei wolontariatu poprzez organizację warsztatów i grup wsparcia.

Realizowane w ramach programu działania przedstawia poniższa tabela (por. Tab.1).

Tabela 1. Program pt.: „Można inaczej” – realizowane działania

Nazwa działania	Obszar działania
Warsztaty psychologiczne i poradnictwo zawodowe	Rozwój kompetencji społecznych Budowanie relacji z rówieśnikami Równość szans – przełamywanie stereotypów Indywidualne poradnictwo psychopedagogiczne Poradnictwo zawodowe
Zajęcia wyrównujące szanse edukacyjne	Korepetycje z języka polskiego Korepetycje z matematyki Korepetycje z języka angielskiego Korepetycje z języka niemieckiego Warsztat z zakresu obsługi komputera i bezpiecznego poruszania się po Internecie
Zajęcia rozwoju zainteresowań	Warsztat aktorski Warsztat teatralny Warsztat plastyczny Warsztat dziennikarski
Budowanie relacji rodzinnych	Trening kompetencji rodzicielskich. Zorganizowanie pikniku rodzinnego.
Wolontariat	Warsztat z zakresu wiedzy o wolontariacie, ze szczególnym wskazaniem zasad, form i obszarów pracy.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosku projektowego Programu pt. „Można inaczej”, Walbrzych 2011.

Dzięki udziałowi w projekcie młodzież wzmocniła swoje kompetencje społeczne, przygotowując się do wejścia na rynek pracy, czy wyboru zawodu i ścieżki edukacyjnej. Indywidualne wsparcie psychopedagogiczne pozwoliło m.in. na przełamywanie indywidualnych barier, rozwiązywanie konfliktów zarówno rówieśniczych, jak i z rodzicami oraz podtrzymać motywację do wyboru innej drogi życiowej niż rodzice. Udział w projekcie umożliwił także młodzieży rozwój ich zainteresowań, co miało znaczący wpływ na lepsze przyswajanie materiału szkolnego w obszarach zwanych kompetencjami kluczowymi: język polski, matematyka, języki obce, informatyka. Organizacja warsztatów aktorskich, teatralnych, plastycznych, dziennikarskich stanowiła istotny element w rozwoju osobistym uczestników projektu, zwłaszcza w zakresie wyrażania uczuć. Kluczowym elementem opisywanego działania było podjęcie próby budowania poprawnych relacji rodzinnych poprzez zor-

ganizowanie treningu kompetencji rodzicielskich oraz wspólne przygotowanie rodzinnego pikniku.

Poradnictwo internetowe

Internetowy Punkt Konsultacyjny (portal: www.poradnictwo.pl) to projekt realizowany obecnie przy finansowym wsparciu budżetu Gminy Wałbrzych, natomiast w latach 2006–2009 dotowany był ze środków Krajowego Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii. W ramach tego działania oferowana jest pomoc psychologiczna, pedagogiczna i prawna, zwłaszcza w zakresie problemu uzależnień, zakażenia wirusem HIV, a także różnych form przemocy, radzeniem sobie w sytuacjach trudnych.

Konsultacje odbywają się pięć razy w tygodniu (niezależnie od tego jak wypadają święta), zawsze od poniedziałku do piątku od 18.00 do 21.00. Droga mailową porady udzielane są w godzinach 17.00–18.00. Rozmowy na chacie odbywają się za pośrednictwem komunikatora GG, co gwarantuje anonimowość. Pomoc oferowana jest bezpłatnie.

Podsumowanie

„Ludzie wykluczeni kojarzeni są zazwyczaj z brakiem zapobiegliwości, aspiracji edukacyjnych, przestępczością, degradacją czy patologią społeczną. Jednak dziś wykluczenie staje się problemem coraz bardziej złożonym. Pojawiają się zupełnie nowe czynniki odpowiadające za sytuowanie jednostek na marginesie życia społecznego, jak chociażby brak odpowiednich kompetencji w zakresie nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Wykluczonym może być każdy, kto pozbawiony jest możliwości pełnej partycypacji w życiu społecznym”²⁰.

Systemowe rozumienie rodzin jest niezbędne w planowaniu form pomocy, zwłaszcza jeśli znajdują się ona w sytuacji trudnej czy też są marginalizowane. Tendencja ta znajduje odzwierciedlenie w odpowiednich aktach prawnych, które regulują udzielanie pomocy społecznej w Polsce. Stwarza również możliwości dla tworzenia lokalnych interdyscyplinarnych sieci wsparcia, reprezentowanych przez poszczególnych specjalistów oraz przedstawicieli instytucji i organizacji, tych rządowych, jak i pozarządowych. To im powierza się opracowywanie strategii rozwiązywania problemów społecznych, szczególnie w obrębie rodziny.

²⁰ J. Mrzygłocka-Chojnacka, *Przyczyny wykluczenia społecznego...*, dz. cyt.

Zaprezentowane w artykule przykłady dobrych praktyk dowodzą, iż praca z rodziną zagrożoną wykluczeniem musi być kompleksowa. Powinna polegać jednocześnie na udzielaniu wsparcia i odpowiedniej pomocy w przezwyciężeniu wszelkich trudności życia codziennego, ale również zapewniać indywidualne podejście współpracujących ze sobą specjalistów, którzy, wykorzystując innowacyjne narzędzia, dokonują efektywniejszej diagnozy potrzeb rodziny jako całości.

Bibliografia

- Bradshaw J., *Zrozumieć rodzinę. Rewolucyjna droga odnalezienia samego siebie*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Kawula S., Brągiel J., Janke A.W., *Pedagogika rodziny. Obszar i panorama problematyki*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2004.
- Krok D., *Systemowe ujęcie rodziny w badaniach dobrostanu psychicznego jej członków*, [w:] D. Krok, P. Landwójtowicz (red.), *Rodzina w nurcie współczesnych przemian*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010.
- Namysłowska I., *Terapia rodzin*, Wyd. Instytutu Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 1997.
- Płopa M., *Psychologia rodzin. Terapia i badania*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2005.
- Tryjarska B., *Skrypty życiowe małżonków*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2000.

Czasopisma

- Mrzygłocka-Chojnacka J., *Przyczyny wykluczenia społecznego*, „Informator Dolnośląskiego Rynku Pracy i Edukacji” 2010, nr 2 <http://obserwatorium.cmsiko.pl/biblioteka/artykuly?page=2> [dostęp: 20.09.2012].
- Ryś M., *Kształtowanie się poczucia własnej wartości i relacji z innymi w różnych systemach rodzinnych*, „Kwartalnik Naukowy” 2011, nr 2, s. 64.

Źródła

- Dolnośląska Strategia Integracji Społecznej na lata 2005–2013, Wrocław 2005.
- Dossier organizacji – Fundacja „Merkury” (2011–2012), Wałbrzych 2011.
- Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski, Warszawa 2003.
- Roczne sprawozdania z działalności świetlicy środowiskowej w Ośrodku Profilaktyki Środowiskowej na terenie dzielnicy Wałbrzych–Podgórze za lata 2006–2011.
- Ustawa o pomocy społecznej z dn. 12 marca 2004 roku, Dz. U. 2004, Nr 64, poz. 593.

Netografia

- Gonera M., *Rozwód rodziców a niepowodzenia szkolne dziecka*, <http://www.psychologia.net.pl/artykul.php?level=392> [dostęp: 20.09.2012].
- Nagranie rozmowy z panią mgr Katarzyną Milanowską-Piątek koordynatorką działań realizowanych w świetlicy środowiskowej w Ośrodku Profilaktyki Środowiskowej, prowadzonego przez Fundację „Merkury” w Wałbrzychu (14.04.2012).